

מהמתחדש והמתרחש

שם עולם

גיליון מס' 5

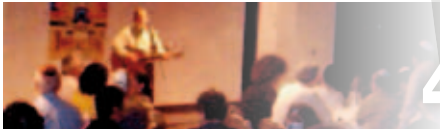
ניסן תשע"ג

March 2013

כל עוד אני אדון לעצמי
אני אחיה את חיי
כיהודי

15 פסח תש"ה ברינקדורף

6 מצילים בתקופת השואה

4 חדשות מכון 'שם עולם'

6 נישואי מצילים עם ניצוליהם

12 לוח אירועים

14 ביקורת ספרים

15 הצצה לארכיון

15 ורוח אלוקים מרחפת

ראשי אגודות יידי 'שם עולם':

מר יהורם גאון

ראש אגודת היידיים הישראלית

הרב צבי ויינרב

נשיא אגודת היידיים ארה"ב

מר מאיר בליסקא

ראש אגודת היידיים N.Y.

מר בובי רכניץ

ראש אגודת היידיים L.A.

עורכת: אורית חרמון

מערכת: הרב אברום קריג, אורית חרמון

עריכה לשונית: אורי פרידמן

גרפיקה: סטודיו בת-עמי

בשער: מתוך עבודתה של אורית ונדרמן מכללת אמונה י-ם תשע"ג

ההשראה לכרזה שאוּפה מתוך סיפורה של סבתה ובני משפחה שנלקחו ל'דרנאסי' בדרך לאושוויץ בערב פסח.

צוות בכיר של המכון: הרב אברהם קריגר ראש המכון, הרב משה חבה אגף חינוך,

אורית חרמון יועצת פדגוגית מתודית, פרופ' גדעון גרייף היסטוריון בכיר,

מרים אריאל אגף ארכיון

צוות המכון: צוות חוקרים, צוות אגף חינוך, צוות ארכיון, צוות כללי, בנות שרות לאומי

שם עולם
SHEM OLAM
מכון שואה ואמונה

מכון שם עולם - לחינוך תיעוד ומחקר כפר הרואה ע"י חדרה 38955
טל: 04-6301637, פקס: 04-6365929 • shemolam@shemolam.org.il
www.shemolam.org.il

השינוי המתרחש וחל כיום בתפישתן של הרשויות הפולניות להבליט באותם מחנות, גטאות, ומחנות השמדה את הנרטיב הפולני, תוך טשטוש חלקם של הפולנים בשואה מחד, ומאידיך הדגשת סבלם של הפולנים במהלך המלחמה.

מציאות זו הופכת להיות בעייתית ומסוכנת ביותר משום שהנרטיב הפולני נבנה תוך כדי הסתרת, ולעיתים רמיסה, של נתונים ועובדות. מצב זה שונה מהעבר בו מצאנו ניסיונות להעלים נתונים, כעת פועלים הפולנים בשיטתיות במטרה להציף את הנרטיב שלהם תוך הסתרת והעלמת עובדות המקיימות את הנרטיב היהודי.

לצער, רבים מאתנו רואים זאת, אך מבלי להבין את אשר מתרחש מול עיניהם.

פונה אני בזאת בקריאה להקים וועד יהודי בינלאומי אשר ייצג, ייאבק וישמר את הנרטיב היהודי ולא ייתן לתהליך בעייתי זה להשתלט ולהתקבע. חייבים לנו לזכור - כאשר הניצולים נעלמים ואין להם היכולת לצעוק ולמחות, זו היא חובתנו לעמוד במקומם כצוק איתן. כל המוכן, רוצה ונכון לסייע בכך מוזמן לפנות אלינו בצעדים בראשיתיים אלו ולהיות חלק מהחובה שלנו לאמת, לנספים ולניצולים.

חג שמח
הרב אברהם קריגר

בהמשך נקרא מאמר העוסק במצילים בתקופת השואה שנישאו לניצולים על ידיהם ונעסוק בשאלות של שיקום וזהות. המאמר מונה את הגורמים והמניעים לקשר הזוגי שנוקם בין המציל לניצולה ולהיפך. בהמשך ישיר דן המאמר בסוגייה של שאלות גיור וזהות תוך כדי התייחסות לרוב המכריע של הזוגות שבחרו להשתקם ולהשתכן דווקא בארץ ישראל. במדור 'הצצה לארכיון' נחשף לתרשים שנכתב על ידי אומן בקהילת צ'נסטחובה לקראת חג הפסח של שנת 1940, ממנו עולים פרטים רבים על ההכנות לפסח ומצבם הקיומי של היהודים בתקופת השואה.

מידעון זה מסתיים במדור 'ורוח אלוקים מרחפת' ובו השיר **פסח תש"ה ברוקדורף** מאת חוה בורנשטיין-הרמן

עתה ידעת:

רוחנו האיתנה בעמק הבכא,

לא שלנו הייתה כי אם של ישראל סבא,

ופתנו החרבה, הטבולה בדמעות,

היתה ותהיה הכשרה שבמצות,

שאכלתי מימי.

בברכת מעבדות לחרות, ומגולה לגאולה,
אורית חרמון

ימי הפסח מהווים תזכורת תמידית לנושאים שונים ומגוונים, ביניהם החובה לספר ולשמר את ההיסטוריה. אך בעיקר מלמדים הם אותנו ב'שם עולם', כמי שעוסקים גם בזיכרון והנחלה, מהי החשיבות בשימור ובהעברת הנרטיב שלנו כאומה. כמובן, הנרטיב הזה מכוון ראשית אלינו פנימה, אולם באותה מידה גם יש לנצור אותו אל מול נרטיבים אחרים של אומות וקבוצות אחרות.

שנים אלו בהם זוכים אנו עדיין להתרשם מהניצולים האחרונים ממש, אינם אלא תמרור חשוב לנו, הדורות הבאים הם תמרור המורה לנו ליטול אחריות בתחום הנחלת הזיכרון (הנרטיב) לבני העם היהודי, ולמצוא את הנתיבים הראויים למקד ולזכך את הסיפור שמשופר כל זאת, מעבר לכתיבה ההיסטורית שצריכה להמשיך לעסוק במרחב ובמחקר ללא גבולות.

בימים אלו שדבריי אלו נכתבים, נמצא אני בפולין וזוכה אני לראות סביבי במהלך נסיעותיי רבים מבוגרי ההכשרה של המכון להדרכה בפולין כשהם מדריכים קבוצות מגוונות: קבוצות חילוניות ודתיות, תלמידים וסטודנטים. בוגרינו זוכים לתגובות נלהבות כשהם פורסים את המשנה החינוכית ומייקוד הזיכרון היוצא מבית מדרשנו. בכך, יכולים אנו לחוש את ההשפעה ולברך על ההצלחה לשמר את זיכרון השואה בדרך הייחודית לנו. אולם בו זמנית רואה אני את גודל

הרב אברהם קריגר
ראש המכון

את חירות הגוף, חירות המעש, חירות

החיים הגשמיים לקחו מהיהודים בתקופת השואה. אך על חירות הנפש, חירות הרוח הם נלחמו בכל כוחם. **"כל עוד אני אדון לעצמי אני אחיה את חיי היהודי"** ואנו, יהודים גאים בפתחו של חג החירות והמשכו יום השואה, יום הזיכרון ויום העצמאות, יושבים על אדמתנו, אדמת ארץ ישראל.

גדלנו להיות יהודים גאים שחיים במדינת ישראל חיי חירות אמיתיים, חיי תורה ורוח מחד, וחיי עבודה ומעשה מאידך. במידעון זה נחשף ב'חדשות המכון' לפרויקט ניידת 'קיום בשבר' דרכה אנו מעבירים לילדים בגילאי חטיבת הביניים את תודעת ה'התמודדות' בשואה כמציאות מרכזית, המתקיימת בתוך עולם של רוע וכיליון. בנוסף, צוות המכון מתעתד לתרגם פעילות זו בעתיד הקרוב גם לשפות האנגלית והספרדית ועל כך תקראו ב'רכבת הזהות היהודית בגולה'.

כמו כן, נחשף לסקירה על תערוכת אמונה - "הטמעת השואה על ידי אומנות העתיד", יצירות גרפיקה של סטודנטיות ממכללת אמונה ירושלים המרמזות על הזיקה האישית של כל אחת מהן לשואה.

אורית חרמון
עורכת

ניידת חינוכית - "קיום בשבר"

על מנת להביא את תודעת השואה, ובעיקר את תודעת "ההתמודדות" בשואה כמציאות מרכזית, הרוחשת ומתקיימת בתוך עולם של הרג, רצח, רוע וכלילון, הוציא והפיק מכון 'שם עולם' יחידה חינוכית מרתקת הנקראת 'קיום בשבר'. היחידה שהופקה הינה

פעילות הניידת החינוכית

תוצר של שיתוף פעולה עם 'ד ושם' והיא יוצקת תכנים ומשמעות לתודעת השואה בקרב גילאים שכמעט ולא עוסקים בלימוד השואה - תלמידי כיתות ו'-ט'. היחידה בנויה כניידת המגיעה לכל מקום בארץ. הניידת בנויה מסביבה לימודית יפה, נוחה וחוויתית. הלימוד עוסק תחילה בחיים שלפני המלחמה, תוך הקרנת תמונות על גבי המסך המרכזי בכיתה, ולאחר מכן מוקרן סרטון המלווה בסופו בדיון העוסק בשבר שנוצר בגטאות. לאחר מכן, הכיתה נחלקת לתחנות. להלן התחנות שבניידת:

תחנת לימוד - התלמידים מתבקשים להסתכל על מערכת שעות ששרדה מגטו וורשה ומונחת על שולחנם. מתוך סקרנותם יעלו מאליהן השאלות (מי למד בגטו? למה למד? איך ציירו את המערכת? למה למדו עברית ופולנית?). כדי להתחיל לענות על השאלות הם מתבקשים לפתוח את הילקוטים המונחים אף הם בתחנה זו ובתוכם ישנם כרטיסיות של קטעי עדות ותמונות מלימוד בבתי ספר ובמסגרות שונות בגטאות.

תחנת כשרות - באמצעות מצגת של מסמכים וסרטי עדות התלמידים מתבקשים לענות על השאלות המובאות במצגת ועוסקות ברעב ובניסיונות להשיג אוכל, וכן בדילמה האם ובאיזו מידה לשמור על אורח החיים הקודם שכלל הפרדה בין בשר לחלב, וכן אכילת בשר כשר בלבד.

תחנת תפילה - התלמידים בתחנה זו יתוודעו לקשיים הרגשיים והנפשיים השונים שיש לאדם בכלל, ולאדם המאמין בפרט, בתקופת השואה. בכל ספר ישנה עדות של אדם אחד המספר על הקשיים שלו ועל דרך ההתמודדות שלו עם נושא התפילה. התלמידים מתבקשים לקרוא שתיים עד שלוש עדויות ולענות על שאלת הקושי והתמודדות של כל אחת מהעדויות שקראו.

תחנת שבת - על השולחן מפה המתאימה לנושא התחנה. תמונה גדולה של שבת בבית יהודי לפני המלחמה הבנויה כפאזל, וכן ספרון ודפים המעוצבים לפי לוגו של התחנה. התלמידים מתבקשים לבחור שני דברים שלדעתם מבטאים את השבת מתוך אותה תמונה גדולה המונחת לפנייהם. לאחר מכן עליהם להוציא את חלקי הפאזל שבחרו מהתמונה ואז מתגלה להם תמונה מהגטו המתארת את מה שהיה או לא היה בגטו מהדבר אותו הם בחרו. בשלב זה

הם יפגו לקטעים בתוך ספרון הנמצא על השולחן ובו עדויות ועובדות המרחיבות ומתארות נושא זה. במליאת הסיכום ידונו התלמידים בשאלת הקיום בתוך שבר השואה - האם השבר האפיל על קיום החיים השגרתיים מלפני המלחמה או שמא הקיום גבר על השבר ולמרות תנאי החיים הבלתי אנושיים בגטאות יהודים המשיכו וניסו לחיות ולקיים אורח חיים שגרתי המותאם למציאות הקיימת.

רכבת הזהות היהודית - פעילות בגולה

רעיון הנחלת הזהות היהודית בקהילות קטנות בגולה הבזיק במוחו של מוטי איזק, מנהל פרויקט הנחלת השואה וזהות יהודית בגולה, לאחר שחזר משליחות בסקנדינביה.

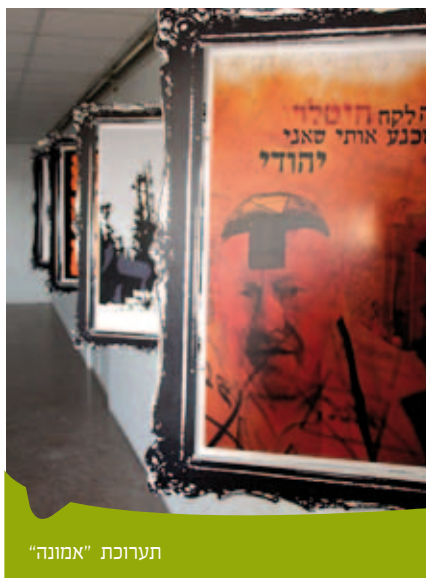
הרעיון הוא שמדינת ישראל תושיט יד למדינות קטנות בארצות הברית, בדרום אמריקה, באפריקה ובאירופה. כך ייווצר מצב שיהודי שגר בקהילות שוליים יוכל לקבל תשומת לב והתייחסות להיבט של תרבות והיסטוריה יהודית כמו שמקבלות הקהילות הגדולות בגולה. מתוך כך תיווצר באותם יהודים זיקה חזקה יותר ליהדותם, לזהותם ואף למדינת ישראל. תחילה נבנתה תכנית מיוחדת לקהילות הקטנות ויישומה החל בסוף שנת 1999 כאשר מוטי איזק נסע לארצות הברית לקהילות הקטנות באזור המערבי. המטרה הייתה לתת לאנשי הקהילה חוויה יהודית חזקה. התכנית זכתה להצלחה רבה ולביקוש בקרב אותן קהילות. חסרונותיה של התכנית היו שהיא התבססה על עבודה של אדם אחד שגייס מדי פעם מרצים ומפעלים למגוון פעילויות וכן מחסור בגוף מאורגן שיוכל לתת מענה רחב יותר. לפני כ-5 שנים, לאחר פנייה

כחלק מפעילותו הנרחבת של מכון 'שם עולם' באקדמיה, הוא מוביל לקראת שיתוף פעולה מבורך ופורה עם מכללת "אמונה", מכללה לאמנויות בירושלים. במסגרת שיתוף הפעולה ביניהם עברו הסטודנטיות במכללת אמונה קורס "התמודדות רוח ואמונה בתקופת השואה" ובסופו התבקשו להגיש יצירות גמר בגרפיקה המרמזות על הזיקה האישית של כל אחת ואחת מהן לשואה. יצירות אמנות אלו רוכזו במכון, כאשר הן מורכבות מעבודות סיום של מספר מחזורים שונים במכללה וכוללות עבודות של בנות בעלות תפיסה אמנותית שונה ויצירתית המתבססות על עולמות שונים ומגוונים. תימרה, מיכל ורננה, בנות השירות הלאומי במכון, לקחו יוזמה אישית והחליטו להרים פרויקט שלימים קיבל את השם "תערוכת אמונה". הפרויקט החל בבחירת היצירות התואמות את רוח המכון, דרך פרשנות שלהן, תוך התייעצות עם צוות המכון בנוגע לכל יצירה ויצירה, וכלה בעיצוב תליית היצירות על הקיר במכון והעמדת התערוכה לצורך מבקרי המכון. הקונספט של התערוכה הוא התעסקות עם יצירות המבטאות את הפן הכואב של השואה מחד, וחלקן המבטא את העלייה לארץ והשיקום לאחר השואה מאידך. כתוצאה מרצינות זה החליטו הבנות שהרעיון המנחה בייצוג ועימוד התערוכה יהיה להציב את היצירות בסדר כרונולוגי-מהשפל דרך תעצומות הנפש אל איגרא רמא- ארץ ישראל.

כמעין אלבום תמונות שמספר את הסיפור המשפחתי שלנו- העם היהודי. האתגר, העשייה והיצירתיות היו ללא ספק חוויה מספקת ביותר עבור בנות השירות שלנו במכון, ועבורנו, צוות המכון ומבקרי, יהווה הדבר מעין השארת חותמן במכון לעדי עד.

ליהודים שרחוקים מאוד מיהדות להישאר יהודים, בזמן שההתבוללות בגולה גוברת. הייחודיות של התוכנית היא בכך שרק הם אלו שמתעסקים עם הקהילות הקטנות הללו וברוב המוחלט שלהם אין שם אפילו קהילת חב"ד. אחד מהפרויקטים הגדולים במסגרת הקיימת הוא תרגום הניידת קיום בשבר לאנגלית ולספרדית, מתוך תקווה כי ניידת זו תפתח צוהר משמעותי בקהילה ותתן מענה נרחב לילדים, נוער ואף בוגרים ותציף את המודעות של פעילות הניידת והשפעותיה בכל העולם. בתוך עולם הרוח והאמונה בשואה אשר מכון 'שם עולם' חוקר ומנציח, נובט וצומח אגף קטן העוסק בשילוב של היסטוריה וזהות יהודית בקהילות קטנות בגולה.

תערוכת "אמונה"

הטמעת השואה על ידי אמנות העתיד

בנות השירות הלאומי במכון אוצרות תערוכה מיצירותיהן של סטודנטיות ממכללת 'אמונה' ירושלים.

יהודה כץ והרב אוזקוט בפעילות פורים בלימה, פרו

של מוטי איזק ל'שם עולם' הוחלט במכון להכיל פרויקט זה כחלק מפעילות המכון אשר נותן חומרים ופעילויות הקשורים להנחלת השואה ולהיסטוריה היהודית וכן להיבטים של זהות וערכים. התשתית הקיימת של מכון 'שם עולם' סייעה למנף את הפרויקט של מוטי איזק ולהרחיב את פעילותו. במהלך אותן שנים נוצרו תוכניות קשר - שליח שיוצא מהארץ לקהילות הקטנות, כגון: חבר'ה שמעבירים ימי עיון, שבתונים, קייטנות קיץ בתוך הקהילה ועוד. לאחר לימוד והיכרות מעמיקה יותר של 'שם עולם' את אופי הפעילות וצרכיהם של הקהילות ולאחר בחינה ברורה יותר של המענה שאנו מסוגלים לתת, החל תהליך ב-3 השנים האחרונות בו פרויקט זה הינו מיזם הפועל כחלק ממיזמים שונים אותם 'שם עולם' מפעיל. השנה ייערכו 10 קייטנות קיץ עם שתי שליחות מהארץ לכל קייטנה. כמו כן, הובאו מדריכים ומנהיגים מהגולה לסמינר מקיף בארץ כדי שיחזרו לאחר מכן לקהילות הקטנות שלהם ויחזקו אותם. השנה, כחלק מפעילות הפרויקט ובשיתוף פעולה עם פרויקט 'תגלית' תגיע לארץ קבוצה של כ- 40 סטודנטים מדרום אמריקה למשך 10 ימים שתהיה להם מעורבות משמעותית בתוך סיור זה של תגלית והם אף ימשיכו לעבוד איתם בקהילות שלהם. מטרת התוכנית לאפשר

נישואי מצילים בתקופת השואה עם ניצולים

ד"ר דפנה בן יוסף

במציליהם הלכה ופחתה, אך נראה כי ניצולים לא מעטים בחרו להישאר עם המצילים. במקרים רבים מתחמקים בני הזוג בעדויותיהם במסגרות שונות מלהשיב לשאלה מדוע נישאו, אך יחד עם זאת רובם רומזים שזה היה הצעד הנכון או היחיד שעמד למול עיניהם וכשם שהגורל הפגיש ביניהם, כך הוא השפיע על החלטתם להישאר ביחד. המחקר מעלה כי בנוסף ל"הכרעת הגורל", כפי שמציינים בני הזוג, עולות סיבות שונות המספקות מענה לשאלה זאת.

אהבה - הכרת תודה וחובה אנושית

לעיתים קרובות פרוחה האהבה דווקא בצל האימה. אנטון, מציל לא-יהודי מספר על רוזה, הנערה אותה הציל: "היא הייתה מספרת לי על עצמה, דיברנו על נושאים שונים, על היסטוריה ועל אומנות ומאוד נקשרתי אליה, הייתי מביא לה אוכל ומחזק את רוחה. רוזה ראתה בי ידיד וגם התרגלה אלי". בהזדמנות אחרת אומרת אשתו:

זקוקים אפוא למערכת ערכים אישית-מוסרית שתאפשר להם להפר את החוק. יתירה מזאת, מקומיים שעמדו בפני החלטה אם לעזור ליהודים, בין הייתה זאת החלטה ספונטאנית ובין הייתה זו החלטה מודעת ומתוכננת, היו צריכים לקחת, לעיתים קרובות, במערך שיקוליהם, לצד הסיכון הגבוה שהם לוקחים על עצמם ועל בני משפחתם מצד השלטונות הנאציים, גם את חוסר התמיכה של החברה הסובבת. הקרבה בין המציל או המצילה לניצולים על ידיהם, במקביל לריחוקם ונידוים מסביבתם הקרובה ואפילו מבני משפחתם, הובילה לעיתים ליצירת קשרים עמוקים ורגשיים ביניהם לבין הניצולים. מאמר זה דן במצילים לא-יהודים שנישאו לניצולים על ידיהם לאחר המלחמה, בתהליך השיקום שלהם כזוג ובבניית זהותם המחודשת.³

הקשר הזוגי- גורמים ומניעים

אמנם לאחר המלחמה הסכנה כבר חלפה ותלותם של הניצולים

ורמים רבים היו צריכים לחבור יחד כדי שיהודי יצליח להינצל בימי השואה: תנאים אובייקטיביים, כגון טיב הסביבה והאקלים, תנאי תזונה או מצב אסטרטגי מתאים ותנאים סובייקטיביים כגון גיל, בריאות, יכולת להסתפק במועט ולחיות בתנאים קשים, החלטה נחושה, רצון ברזל עשוי לבלי חת, חוש התמצאות ונוסף על כל אלה אותו קורטוב מזל שבלעדיו לא הצליח אף אחד להחזיק מעמד.¹ אולם בראש ובראשונה הם היו צריכים למצוא תושבים מקומיים שיאותו לסייע להם. ערב מלחמת העולם השנייה חיו באירופה קרוב לעשרה מליון יהודים,² עם תום המלחמה נותרו בשטחי אירופה הכבושה מאות אלפי יהודים ניצולים בלבד. מקצתם חמקו מהמוות הודות למצילים לא-יהודים שפעלו באופן פרטי למען הצלת יהודים, ללא השתייכות לארגוני מחתרת או לרשתות הצלה וללא סיוע מצידם. פעולת ההצלה, בכל ארצות הכיבוש, נשאה אופי בלתי לגלי ובמקרים רבים לוותה בעונשים חמורים עד מוות. המצילים היו

1. לני יחיל, השואה: גורל יהודי אירופה 1945-1932, ירושלים, שוקן תשמ"ז, עמ' 725.
2. שלום ברון, "העם היהודי לפני השואה ואחריה", מחניים 9, (תשנ"ה) עמ' 216-227.
3. כל העדויות במאמר לקוחות מתוך ראיונות או מתוך תיקים בארכיון יד ושם (להלן איו"ש) ומפורסמות בדפנה בן-יוסף, **מצילים וניצולים - פרק ב', מערכת יחסים זוגית בין מצילים לא-יהודים וניצולים יהודים בעקבות מלחמת העולם השנייה**, עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר אילן, תשע"ב.
4. ארכיון 'שם עולם' תיק 03-E-025/01 כל השמות במאמר הם שמות בדויים מתוך שמירה על צנעת הפרט.
5. אש"ע תיק 02.
6. אש"ע תיק 03.
7. אש"ע תיק 04.
8. אש"ע תיק 05.
9. אש"ע תיק 06.
10. אש"ע תיק 07.

כותבת ריבה: "יש בינינו הפרש של 26 שנה. התחנתני עמו אם כי היה ברור שלא יהיו לנו ילדים כי חשבתי שזה מגיע לו על שהציל את חיי [...] אם היו מגלים את יהדותי, דינו היה מיתה".⁹

נידוי, בדידות ומצוקה

המצב לאחר המלחמה יצר תנאים חדשים מבחינה כלכלית וחברתית. משנודעו תוצאותיה האכזריות של השואה, והניצולים שהוסתרו נוכחו לדעת כי כל בני משפחתם נספו, החליטו רבים להישאר עם מציליהם. מריה, מצילה שהסתירה בביתה שלושה ניצולים, מספרת: "אחרי השחרור הסובייטי הבחורים יצאו בפעם הראשונה מהמרתף. י' יצא לחפש את אשתו ובנו אבל התברר שהם נספו וכך גם הוריו ואחיו הבוגרים. בעקבות כך הוא חטף התמוטטות עצבים. האדם היחיד שהיה מוכר לו ויכול למצוא אצלו נחמה הייתי אני. הוא חזר אלי ואני טיפלתי בו עד שחזר לאיתנו".¹⁰ גם המצילים חשו בודדים כי לפתע נותרו לבדם. הקשרים החברתיים הקודמים נפרמו כבר בשלב פעולת ההצלה, ובמקרים רבים בני משפחה חשו עוינות כלפי בן המשפחה שסיכן את חייהם לטובת ניצול יהודי ונידו אותו. החיים לצד הניצול אפשרו להם להמשיך ולחוש נחוצים ומשמעותיים גם לאחר המלחמה. הסכנה הפיזית אמנם חלפה במרבית המקרים אך התנאים הכלכליים שנוצרו עם תום השואה היו קשים, הן עבור הניצול שאיבד את כל רכושו במהלך המלחמה והן עבור המציל שהשקיע את כל כספו למען הצלת היהודי ורווחתו.

"אנטון הציל אותי ובאותו זמן גם התאהב בי וההתאהבות הייתה הדדית [...] ראיתי בו גם שומר וגם יד וגם בחור צעיר מקסים וככה זה מבלי שידענו היה כבר, איך אומרים, חרוט הגורל שלנו".⁴ אידה מעידה על תקופת ההצלה ועל הסכנות שהמציל לקח על עצמו לצורך הצלתה. בסוף דבריה היא אומרת: "במשך תקופה זאת נקשרנו זה לזו ולאחר המלחמה ב-1946 כאשר החלטתי לא להישאר עוד בפולין החליט מצילי להתחתן איתי ולהצטרף אלי".⁵ פרידריך מווינה מספר כי השיחות בינו לבין אנה, הניצולה שהסתתרה בביתו, ומילות העידוד שלו חיזקו את הקשר הרומנטי ביניהם.⁶ ניצולים רבים חשו הכרת תודה עמוקה כלפי המציל או המצילה וראו בקשר נישואים עמם דרך הכרחית להביע את גודל מחויבותם האישית. אנילה הצילה את כל משפחת ו'. על פי עדות אחד האחים: "במשך 14 חודשים דאגה לכולנו בלב ובנפש לחיינו ולקיומנו ללא קבלת תשלום כל שהוא. אחינו י' מתוך הכרת טובה התחתן אחרי השחרור עם אנילה וחי איתה בארצות הברית".⁷ גם המצילים היו מודעים לכך. אירנה מספרת בעדותה: "מתוך הכרת תודה על מה שאני ומשפחתי עשינו ללא כל תמורה ושלא על מנת לקבל פרס, אותו פליט יהודי החליט להתחתן איתי".⁸ לעתים לוו רגשי הכרת הטובה של הניצולים בידיעה כי ההחלטה להינשא למציל הינה אמנם קרבן אנושי קשה, אך לא ניתן היה להימנע ממנו כי זוהי חובתם האנושית. בסופו של תיאור הצלה מפורט

”אנטון הציל אותי ובאותו זמן גם התאהב בי

וההתאהבות הייתה הדדית ...

ראיתי בו גם שומר וגם ידיד וגם בחור צעיר מקסים
וככה זה מבלי שידענו היה כבר חרוט הגורל שלנו”

נמנעו בני הזוג אפילו מלספר לילדיהם על עברם היהודי או על פעולת ההצלה. מרים מספרת כי לאחר המלחמה נשארה עם מצילה לאחר שכבר נולד ילדם הראשון. בריאיון עמה היא מספרת ”אחרי שהמלחמה הסתיימה המשכתי לחיות איתו באותו מקום באותה זהות, הבנתי שלא כדאי לי להיות יהודיה. גם אחרי המלחמה הפולנים נשארו אנטישמים. אפילו פולנים שהיו במחתרות ונלחמו בגרמנים אמרו שהיטלר עשה עבודה טובה... גם כשהיה אפשר לחזור לשורשים לא רציתי, הילדים לא ידעו כלום, חינכתי אותם כנוצרים טובים.”¹³ בשיחות עם צאצאים לזוגות מצילים וניצולים מהולנד הם מספרים על חברים רבים עם סיפור חיים דומה אולם הוריהם לא דיברו איתם על כך והם עצמם אינם מעוניינים להעלות את הנושא.

התקרבות ליהדות

אולם במקביל ניתן לראות גם מקרים, מעטים אמנם אך בהחלט ראויים לציון, בהם מצילים לא-יהודים נמשכו אל היהדות בעקבות פעולת ההצלה. התבוננותם על היהודים הפליטים והניצולים, ורתיעתם מבני דתם שהפנו עורף ליהודים ואף התעללו בהם, משכו אותם אל היהדות. יוליה, אחת מהנשים המצילות, נשאלה מדוע נשארה עם הניצול בעלה היהודי גם לאחר המלחמה, לאחר שכבר לא היה צורך בעזרתה. היא ענתה כי אורח חייהם של היהודים משך אותה. לדבריה יש ביהדות, כפי שהתגלתה אצל בעלה, רוחניות בחיי היום יום שאף פעם לא הרגישה בקרב בני עמה. נלה

התנתקות מהיהדות והתערות בסביבה המקומית

זאת ועוד, הקושי לחזור לזהות יהודית מופיע בעדויות רבות. ניצולים רבים ראו את הפתרון המהיר ביותר לשיקום עצמי בהתערות בסביבה הקיימת. זאת תוך התנתקות מכל סממן או קשר ליהדות. עבור ניצולים שנשארו עם מציליהם הייתה הטמעות זאת עוד יותר פשוטה ואפשרית מאשר לאחרים, משום שלצידם עמדה מערכת תומכת המוכרת לתושבי הסביבה. הם היו קשורים בקשרי נישואין עם בני האוכלוסייה המקומית, לחלקם היו תעודות אריות שיכלו לשמש אותם גם אחרי המלחמה, חלקם התקבלו בקרב המשפחות של מציליהם או סביבתם הקרובה ואלה לעיתים אף התנו את הישארותם של הניצולים בהתנצרותם, רובם שלטו בשפה הפולנית ועוד. יחד עם בני זוגם, הם נבלעו לתוך הערים והכפרים ונטמעו בין המקומיים. מכרים יהודים מווילנה הציעו לקלרה להצטרף אליהם לאמריקה. היא מתארת את התלבטותה ”בין לחזור לשורשים לבין להישאר עם אהוב ליבי שהציל אותי.”¹¹ אולם היא בסופו של דבר החליטה להישאר עם אנטון מצילה, בחסותו הסתתרה במשך שנה, ולהתנצר. בני הזוג עברו מווילנה לפולין, שם היא המשיכה לגור גם אחרי מותו. רחל שנתרה יחידה מכל בני משפחתה התנצרה עוד במהלך המלחמה והתחנתה עם סטניסלב מצילה. הם המשיכו לגור בכפר בו חיו שניהם, עוד לפני המלחמה.¹² לעיתים

« על כן, ניתן לראות כי בהמשך החיים המשותפים הייתה הקלה גם מבחינה כלכלית. פעולות השיקום וההצלה שנעשו עבור היהודים על ידי ארגונים שונים כגון הג'וינט, היו קרש קפיצה כלכלי וחברתי לשני בני הזוג. האפשרות לחיות כזוג העומד על רגליו, סייעה והובילה לשיקום מהיר שהיה חיוני בעיקר לניצולים אך גם למצילים, גם אם עורר קנאה לעיתים מצד המקומיים. גם הנסיבות הכלכליות והביטחוניות לאחר המלחמה, עודדו את המשך הקשר בין המציל או המצילה לניצולים על ידיהם. מצילים רבים שפעולת הצלתם התגלתה לאחר המלחמה היו חשופים לסכנה מצד שכניהם שהמשיכו בשנאתם ליהודים בעיקר במזרח אירופה. היו רבים שביקשו להסתיר את העובדה שפעלו למען יהודים וביקשו מהניצולים לברוח במהירות באישון ליל או לפנות בוקר. ניצולים מתארים מצבים על פיהם לאחר המלחמה הרגישו פחות נוח בקרב מציליהם. בעוד שהם חשבו שהצלת יהודים תהווה מקור גאווה למציליהם, הם נוכחו לדעת לעיתים קרובות, כי המצילים דווקא ביקשו להסתיר זאת. המצילים הפכו למטרה לחיצי הזעם של המקומיים והם היו חייבים להמשיך ולהסתיר את העובדה שיהודי הסתתר בביתם בזמן המלחמה, ועל כן לעתים קרובות שגרת המסתור והמחבוא המשיכה גם לאחר המלחמה. תופעה זו הובילה להידוק הקשרים בין הניצולים למצילים ולעיתים אף עם בני משפחתם של המצילים, למרות שאלה לא ידעו על פעולת ההצלה בזמן השואה ולו ידעו קרוב לוודאי שהיו מתנגדים.

11. אש"ע תיק 08.

12. אש"ע תיק 09.

13. ריאיון עם מרים, יוני 2007, כפר סבא.

נישואי מצילים עם ניצוליהם

של הרב אונטרמן הדין ב"זוגות של נישואי תערובת שהגיעו מן הגולה ממחנות שונים על מנת להשתקע בארץ", מציג את הדחיפות בצורך בפיתרון לשאלה זאת, גם אם אמנם ברור לדעתו שברוב המקרים אלו גיורים לצורך נישואים.

אבל הם שונים מגרים לשם נישואין בגולה (ששם יש לאסור באופן גורף), כיוון שהם נעקרו ממקומם ובאים להתגיר כאן. במיוחד לגבי אלה שכבר נישאו לבעליהן בנישואים אזרחיים ובעצם בקשתם לגיור יש הוכחה על רצון לדבוק באומה הישראלית ובעתידה, גם אם ברוב המקרים הגרה לא תשמור מצוות. אם נרחיק אותן תהיה מרחפת סכנה רוחנית על המשפחה כולה שלא תסטה ח"ו מדרך היהדות.¹⁹

רבנים שנדרשו להתייחס לתופעה זאת, בשנים לאחר השואה, הבינו את מכלול הבעיות ונטו להקל. הרב וייס, שהחמיר מאוד בנושא גיור לשם נישואין, משאיר פתח לגיור רק במקרה אחד: בסיטואציה המאוד ייחודית של התקופה לאחר השואה שבה ניתן ללמד זכות על אותם גברים שנתחברו לנוכריות:

ומשום שבאלו הימים הרבה גרם לזה מה שבעת שבאו לביתם ממחנה עבודה שהיה אצל האונגראן, עדיין לא באו מהדעפארטידונג (גירוש), עד זמן רב אחר זה, ואז לא היו רק הגברים, ובכלל לא נמצאת אף אשה אחת מן הבנות ישראל בביתם, וע"כ הקלי דעת שלא היו יכולים לעמוד בנסיון, וביותר אחר שהיו כבר כמה שנים פרושים מביתם, דבקו עצמם בנשים נכריות, בזה י"ל שהיו כעין אנוסים, ושייך יותר בזה לומר שלא לזרוק אבן אחר הנופל.²⁰

לארץ. הזהות היהודית-לאומית תוך הדגשת חשיבות החיים בארץ ישראל, ניכרת מעדותה והיא חוזרת בעדויות ילדיה בשנים מאוחרות הרבה יותר.¹⁶

שאלת גיור וזהות

כיוון שמדובר בבני זוג לא-יהודים שחלקם מבקשים לעלות לארץ עם בני זוגם, עולה ומתבקשת שאלת הגיור. אמנם במקרים בהם המצילים שעלו לארץ היו גברים, בקשה לגיור הייתה פחות נפוצה ופחות צפויה, אולם במרבית המקרים הידועים במחקר היו אלה מצילות לא יהודיות שהצטרפו לבני זוגן היהודים. ייתכן כי בחירת המצילות לבוא לארץ בעקבות בעליהן מלמדת על רצונן להנציח את הקרבתן ואת קרבתן לניצול. המצילה שהונעה מטעמים אלטרואיסטים לפעול למען הצלתו של היהודי ביקשה גם בארץ להמשיך ולגונן עליו, תוך שהיא מוותרת לעתים על קשרים עם מולדתה ובני משפחתה.¹⁷ לנה, למשל, עלתה לארץ עם בעלה הניצול רק משום שהיה חולה ורצתה להמשיך לטפל בו. היא סירבה לספר את סיפור ההצלה ואף נמנעה מלבקש עזרה חומרית. את כל חייה, מציינים העדים בתיקה בארכיון 'יד ושם', הקדישה לרווחת בעלה.¹⁸

המעמד האישי

במקרים של מצילות שעלו לארץ ישראל צצה באופן גלוי בעיית הגיור והצורך בגיור. הן לא היו לבדן בעניין זה. לאחר המלחמה היה גל של בקשות לגיור מצד יהודים ניצולים שנישאו למקומיות. מאמרו

הכירה יהודים והרגישה קשר בלתי מוסבר אליהם עוד בילדותה. בעדות המופיעה בתיק מצוין כי הסתירה בביתה יהודי אולם הוא נתפס ונשלח למחנה ריכוז. בעדות שנמסרה ב'יד ושם' מספרים עדים על נלה: "לאחר המלחמה יצחק (הניצול) חזר לבוריסלב רצוף בגופו ובנפשו ושוב הוא פגש אותה. היא מוצאת בידידיה היהודים שרידי הפליטה הוכחה לנצחיות העם היהודי ובניצחון בנות הברית היא רואה אצבע אלוקית. יצחק כבר היה משותק במחצית גופו. היא הכניסה אותו לביתם ובהסכמת אמה התחתנה אתו. היא התגירה והתגעגעה לדבר אחד- לעלות לארץ ישראל ולחיות עם העם היהודי".¹⁴

אניסטה מספרת כי החליטה להתחתן עם היהודי אותו הצילה כי היה שונה משאר הגברים המקומיים. הם, על פי זיכרונותיה, היו שיכורים רוב הזמן ואלימים, במיוחד כלפי נשים, ורובם לא ידעו קרוא וכתוב, ואילו הוא היה עדין ומשכיל וזה מאוד משך אותה למרות התנגדותה של אמה שאמרה לה ש"היהודים הם בני השטן היודעים להעמיד פנים". היא מספרת כי ככל ששנאת הסביבה ליהודים גברה, כך היא הרגישה קשר הדוק ליהדות וליהודי אותו הצילה.¹⁵ מגדה מציינת בעדותה כי לאחר שהתחתנה עם הניצול, הם גרו סמוך לגבול סלובקיה וביתם שימש כמעין תחנת מעבר לעולים במסגרת "הבריחה". בנקודת המעבר הם נפגשו עם "בורחים" שעוררו בליבם גאווה יהודית ורצון לגור במדינה יהודית. לאחר תקופה קצרה עלו מגדה ובעלה

14. אש"ע תיק 10.
15. ראיון עם אניסטה, יולי 2007, תל-אביב.
16. אש"ע תיק 11.
17. שרה שלו, השיח האלטרואיסטי: מוסר, נשים, פוליטיקה, חיפה, פרדס, תשס"ג.
18. אש"ע תיק 12.
19. איסר יהודה אונטרמן, "הלכות גירות ודרך ביצוען", נועם, במה לבירור בעיות בהלכה, יד (תשל"א) עמ' א-ט.
20. הרב יצחק יעקב וייס, מנחת יצחק, ירושלים, תשל"ו, סימן כ"ו.

רבים ראו בנכונותן לסכן את נפשן עדות לרצונן של נשים אלה להיות חלק מהעם היהודי שאת אחד מבניו הצילה.

לדעת בני משפחתן שראו בזה צעד נוסף להתרחקות מהם והגיור היה מבחינתן הצעד האחרון שהוביל לניתוק מהמשפחה או הסביבה הקרובה ולעיתים אף הסתיים בנידוי מוחלט. המחיר ששילמה אפוא מצילה שבחרה להתגייר היה מאוד גבוה, עוד הרבה יותר מאלה שהצילו ונשארו בדתן וכמובן מאלו שדרשו מבעליהן היהודיים להתנצר.

לעומת משפחות אלה, היו גם משפחות שתמכו בגיור. גולדי, מצילה מהולנד ידעה שאם תתחתן עם מנחם היא תצטרך לעזוב את דתה. לפני סוף המלחמה, הצליח אביו של מנחם להעביר מכתב לבנו שהסתתר בבית משפחה כפרית סמוך לאמסטרדם "אני לא יודע אם אנחנו נראה אי פעם, אבל אני מקווה שאתה תמשיך ללכת בדרך החיים שאנחנו (אבא ואמא) נתנו לך כדוגמה". כוונתו, כפי שהבין אותה בנו מנחם, הייתה לאורח חיים יהודי ומסורתי. מנחם ראה בדבריו אלו של אביו צוואה רוחנית. גולדי מספרת שמשפחתה קיבלה את גיורה בהבנה וזאת מתוך הערכה רבה למנחם ולנאמנותו להוריו. כך גם אמה של מגדה שבקשה ממנה, על פי עדותה, להתייעץ עם הכומר לפני שהיא מחליטה על גיור. לאחר שהיא סיפרה לכומר המקומי את סיפור הקשר בינה לבין היהודי שהצילה והסבירה לו עד כמה היא רוצה לעלות עם בעלה לארץ, הוא שיחרר אותה מדתה מתוך בקשה ותקווה שגם בדתה החדשה תהיה נאמנה לעקרונות התנ"ך. אמה ביקרה אותה בארץ ושמרה עם בני הזוג על קשרים חמים.²⁶

למד לפני המלחמה בישיבה והיה לקראת סמיכה לרבנות, גם אחרי השואה הוא המשיך לקיים אורח חיים דתי והיה רוצה שהיא תתגייר אבל אוסולה אמרה לבעלה: הצלתי אותך, נתתי לך שני בנים נפלאים, בחורים טובים, תשאיר אותי כפי שאני, אל תדרוש ממני שאני אתגייר.²³ אנטוניה, מצילה אחרת, מעידה על עצמה "עליתי לארץ כי רציתי להיות אדם חופשי ולחיות בארץ הקודש. מרגישה כאן נהדר וקרובה לישו. לא רוצה להתגייר. אני מאמינה שכל אחד צריך למות עם הדת אליה נולד".²⁴ הדבר נכון גם לגבי הגברים המצילים. בריאיון עם רוזה אשת אנטון המציל היא מספרת "כשבא לארץ רשמו לו בתעודת הזהות בסעיף הלאום "יהודי" והוא ביקש שירשמו קתולי כי זאת האמת. הוא רוצה לחיות בין יהודים כקתולי גאה. הוא יודע שלא ייקבר בבוא יומו בקבר ישראל יחד עם אשתו היהודייה", בהזדמנות אחרת היא נשאלה מדוע לא התגייר וענתה: "לא חשבנו שזה יהיה נכון, הוא חי באמונתו, ההורים שלו והוא עצמו לא דרשו ממני להתנצר, אנחנו נישאנו וחיינו כל אחד כפי שהוא ולא בגדנו באמונתנו ובחינוך שלנו".²⁵ ילדיהם של אנטון ורוזה השתלבו בחיים החברתיים בארץ ואחד מהם אף היה טייס בחיל האוויר הישראלי.

הגיור ותוצאותיו

בעדותן מספרות מצילות שונות שהן ידעו שבני זוגן ירצו שהן תעבורנה תהליך גיור והן היו מוכנות לקראת צעד קיצוני זה. במרבית המקרים היה הגיור בניגוד

« בכמה מקרים עולים בתוך הבקשות לגיור, גם נימוקים המתייחסים לפעולת הצלת היהודי בזמן המלחמה מתוך הבנת הסיכון שהמצילה הלא-יהודייה שנקשרה אל אותו יהודי העמידה את עצמה. רבים ראו בנכונותן לסכן את נפשן עדות לרצונן של נשים אלה להיות חלק מהעם היהודי שאת אחד מבניו הצילה. בשנת תשי"א נשאל הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל לגבי גיור נשים הנשואות ליהודים ותשובתו מתייחסת לעניין זה:

בימינו אלה יש בינינו בעו"ה אנשים מבני ישראל שנוזזו עם נשים נכריות. יש מהם נשואים על פי גמוסיהם. יש מהם שלא מוצגים הפשוט רק שהזמן גרמא דהיינו שהיו זרים בין הגויים בשעת חירום והיו במצב של סכנה והנשים ההנה הצילום אולי ממוזות... לאלה גמרנו לגייר את נשותיהם.²¹

גם הרב הרצוג שהכיר את הבעיה נשאל והשיב באופן דומה:

בזמן האחרון מתרבים המקרים שבאים אלי אנשי מדינתנו יהודים הנשואים לנכריות (וכן להפך) ע"י ערכאות ומבקשים לגייר אותם ולהשיאם ע"י חוק מפני שעומדים לעלות לארץ. על פי רוב יש לנכריות (או לנכרים) הללו זכויות מיוחדות שהצילו את בעליהן או נשותיהם בזמן השמד ממוזות... משכבר נשואים ואגודים זה בזה אין טעם כ"כ שלא לקבלם.²²

נאמנות לדת הנוצרית

בין המצילות העולות לארץ היו כאלה שרצו להמשיך לשמור על דתן וסרבו להתגייר. בעדות על אחת מהן נמסר: "בעלה של אורסולה

21. הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, פסקי עזיאל בשאלות הזמן, ירושלים, תשל"ז, עמ' שפב (סי' סה).
22. הרב יצחק הלוי הרצוג, שו"ת היכל יצחק, ירושלים, תש"ך, סי' כ"א.
23. אש"ע תיק 13.
24. אש"ע תיק 14.
25. אש"ע תיק 15.
26. אש"ע תיק 16.
27. אשר כהן, "התבוללות ישראלית, בין גיור הלכתי, גיור סוציולוגי, וגיור 'חילוני'", צהר יד (תשס"ג) עמ' 123-117.
28. אש"ע תיק 17.
29. אש"ע תיק 18.
30. אש"ע תיק 19.
31. ריאיון עם לואיז, מאי 2007, ירושלים.
32. ראה הערה 15.

נישואי מצילים עם ניצוליהם

בבליוגרפיה

- אונטרמן איסר יהודה, "הלכות גירות ודרך ביצוען", נועם, במה לבירור בעיות בהלכה, יד (תשל"א) עמ' א-ט.
- בן-יוסף דפנה, מצילים וניצולים - פרק ב', מערכת יחסים זוגית בין מצילים לא-יהודים וניצולים יהודים בעקבות מלחמת העולם השנייה, עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר אילן, תשע"ב.
- ברון שלום, "העם היהודי לפני השואה ואחריה", מחננים 9, (תשנ"ה) עמ' 216-227.
- הרצוג יצחק הלוי, שו"ת היכל יצחק, ירושלים, תש"ך.
- וייס יצחק יעקב, מנחת יצחק, וירושלים, תשל"ו, סימן כ"ו.
- יחיל לני, השואה: גורל יהודי אירופה, 1932-1945, ירושלים, שוקן, תשמ"ז.
- כהן אשר, "התבוללות ישראלית, בין גיור הלכתי, גיור סוציולוגי וגיור 'חילוני'", צהר יד, (תשס"ג) עמ' 117-123.
- עזיאל בן ציון מאיר חי, פסקי עזיאל בשאלות הזמן, ירושלים, תשל"ז, עמ' ספב.
- שלו שרה, השיח האלטרואיסטי: מוסר, נשים, פוליטיקה, חיפה, פרדס, תשס"ג.

בראשית שנות השבעים מצרפת לארץ, מתוך טעמים ציוניים. לואיז מספרת כי לאחר מלחמת ששת הימים שאלה יום אחד את ז'ילברט שהציל אותה ואת בני משפחתה אם הוא חושב ששואה יכולה לפרוץ שוב בצרפת. משענה תשובה חיובית החליטו בני הזוג לעלות עם ילדיהם לארץ מתוך הבנה שזהו המקום היחידי שבו יהודים צריכים לחיות.³¹ בכל המקרים האלו ורבים אחרים עולים בעדויות בני הזוג או ילדיהם נימוקים הקשורים במארג הנימוקים המבטאים "ציונות ספונטאנית". המצילים ובני זוגם הניצולים חשים כי המקום היחיד שבו יוכלו לחיות ולשקם את חייהם היא מדינת היהודים וזאת על אף יכולתם להשתקם בארצות המוצא ביתר קלות בהשוואה לניצולים אחרים.

המורשת

בנים ונכדים סיפרו על האופן שבו נמסר להם סיפור חייהם של הוריהם. לצד הרומנטי וההרואי הייתה חשיבות רבה במרבית הסיפורים. מתוך הסיפורים של ההורים עלו מסרים אוניברסאליים של שאיפה לחירות ושוויון בין בני אדם, מסרים של אהבה, נתינה, מסירות, התנדבות ורגישות לזולת, לצד מסרים יהודים וציוניים. הם מדגישים את חשיבותה של מדינת ישראל בעיני הוריהם כמקום היחיד שבו היהודים יכולים להרגיש תחושת זהות ושייכות. אניסטה, אחת המצילות אומרת בסוף הראיון עמה: "הסיפוק הכי גדול שלי מהחיים זה שאף אחד מהילדים לא עזב את הארץ".³²

מבין זוגות אלה הגיעו גם זוגות רבים לארץ ישראל בה ביקשו לשקם את חייהם ובה חיפשו לעצמם מקום להניח את ראשם. לעיתים קרובות זאת הייתה עלייה שמניעה ונימוקיה ציונים לחלוטין, גם אם היו בה היבטים מעשיים. ורוניקה, מצילה ילידת הונגריה, מעידה כי לאחר המלחמה, בעלה הניצול מיהר להתנער מכל הסממנים הנוצרים בהם השתמש לשם הצלתו. "הוא היה יהודי גאה וכאב לו אפילו להשתמש בשם נוצרי...". כבר בזמן הכיבוש הוא רצה להפסיק עם זה. מיד לאחר המלחמה הם התחתנו ובהמשך החליטו לעלות לארץ. בעדותה מתארת ורוניקה שנישאה לבן שכנים יהודי אותו הצילה ועלתה עמו לארץ כי תמיד ידעה שהוא בן למשפחה מסורתית גאה שרצה לגור רק בארץ ישראל.²⁸ ולדיסלאב שעלה עם אשתו רבקה (אותה הציל), לארץ בשנת 1957 סיפר כי החליט לעלות לארץ "כי לדעתי זה המקום הכי טוב עבורה כיהודייה".²⁹ בעדויותיהם מספרים עדים שונים כי המצילה יאדוויגה חשה בתקופת השואה כאחת מבני העם היהודי. בעת מרדפים אחרי היהודים שהסתתרו תחת חסותה היו פעמים שהיא אף ברחו יחד איתם ליער. העדים שהכירו אותה סיפרו שהיא הרגישה שייכת לעם היהודי ועל כן היא ובעלה החליטו לעזוב את פולין. ההגירה לארץ ישראל נתפסה בעיניה, כמו בעיני בעלה, כעלייה לארץ מולדתה.³⁰ לאורך השנים ממשיכים זוגות לעלות לארץ. לואיז וז'ילברט בעלה עלו

"גיור סוציולוגי"

נראה כי המצילים שעלו עם בני זוגם הניצולים לארץ, גם אלה שהתגירו, עברו "גיור סוציולוגי". מונח זה הוא אמנם מונח חדש שהוטבע על ידי אשר כהן, במחקריו הדנים בחברה הישראלית ובגיור, על מנת לתאר את תהליך הטמיעה החברתית של אוכלוסיות שאינן יהודיות על פי ההלכה בחברה היהודית ישראלית בעשרים השנים האחרונות,²⁷ אך הוא מתאים גם למצילים שביטאו במעשיהם ובהחלטתם להצטרף לבני זוגם ולעלות לארץ. הם ראו עצמם חלק מהעם היהודי על פי הבנתם ותפיסת עולמם, גם אם לא הייתה בכך הכרה רשמית הלכתית ואף לא תמיד חברתית. ילדיהם התחנכו במסגרות יהודיות, ידידיהם היו יהודים, ונאמנותם לבני העם היהודי התקיימה שנים לאחר שהוכיחו אותה הלכה למעשה בעת פעולתם בתקופת השואה.

עלייה לארץ ישראל

רבים מהזוגות בחרו, לפחות בשלב הראשון לאחר המלחמה, להשתקם בארצות המוצא. אולם חלקם הגדול (במיוחד בארצות מזרח אירופה) חשו במהלך השנים כי ארץ המוצא בה ביקשו להשתקם כבר אינה מהווה עבורם מגן ובית. ניתן לייחס לכך הסברים שונים, כגון: חוסר שקט פנימי שמקורו בפעולת ההצלה, אופיים הפעלתני של המצילים, עוינות מצד הסביבה בעקבות פעולותיהם וכיו"ב, והם מחליטים להגר.

2013 אירועים מיוחדים

ינואר

■ התקיימה פעילות ערב לצוות המכון בנושא: **חסידות בסיפור ובנגינה** בהיבט של משמעותם של האות והמופת בחסידות. את הערב הנחו הרב צביקה וילנר והרב עידן אופטובסקי אשר ליוו את הסיפורים החסידיים בנגינה של גיטרה וחליל צד. במהלך הערב שמע הצוות הרצאה בנושא וקינח בארוחת ערב קלה. חברי הצוות הכינו מראש סיפורים בנושא ששולבו במהלך הערב. [1]

■ צבי פלג, מנכ"ל רשת אורט וחנן בסיס, ממונה על החינוך החברתי והספורט באורט, נפגשו עם נציגי המכון. בפגישה דנו על שיתופי פעולה בכל הנוגע להשתלמויות מורי רשת אורט במכון.

1

3

■ במסגרת **כנס בבנייני האומה** מטעם המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות של הסוכנות היהודית למנהיגי קהילות יהודיות מרחבי העולם, השתתף הרב קריגר בפאנל בנושאים הקשורים להנחלת השואה וזכרה. בפאנל השתתפו גם הרבנית אסתר פרבשטיין ממכללת ירושלים והרב משאש מפריז. הנחה את הפאנל, הרב אבי ברמן, מנכ"ל ה- o.u בארץ.

■ **ד"ר ישראל פלג, מנכ"ל החברה להשבת רכוש**, וחלק מחברי הוועדה המייעצת שלה ערכו סיור במכון כדי להתרשם מהתכנים והרעיונות שאנשי הצוות מעבירים במהלך מסעות מעגלים בהם תומכת הוועדה.

■ **קורס מדריכי פולין, מחזור ג' תשע"ג** נפתח במכון. הקורס הינו שנתי ומטעם משרד החינוך- מינהל חברה ונוער, המעניק לבוגריו תעודת הסמכה ורישיון הדרכה לנוער ישראלי בפולין מטעם משרד החינוך. ייחודו של הקורס בשימת דגש נוסף על שאלות הקיום וההתמודדות וכן על היכולת לשנות גישה בהדרכה העתידית שלהם בפולין, תוך שימת דגש על

המעבר ממרכז הסיפור וההזדהות אל עצם התובנות הנובעות ממנו. [2]

■ במסגרת לימודי העשרה של מבוגרים **בקתדרה של עמק חפר** הגיעה קבוצה ליום עיון במכון בו שמעו חברי הקבוצה הרצאה וערכו סיור ב"שורשים - מרחב התבוננות". [3]

■ **הרב יחיאל וסרמן**, חבר ההנהלה הציונית וראש המערך לשירותים רוחניים בתפוצות הינו מחנך ואיש ציבור שהוא גם בן לניצולי השואה, הצטרף לאגודת הידידים של המכון מתוך הכרת החשיבות בהעברת המסר של השואה לדורות הבאים ומההערכה הרבה למכון ופעילותו הענפה והרצון להיות שותף פעיל לעשייה החשובה שלו.

פברואר

■ **מוטי שוורץ, סמנכ"ל בית התפוצות**, נפגש עם הרב חבה בנוגע להעמדת תערוכה, אותה יציג מכון 'שם עולם' בבית התפוצות. כאשר עיקר התערוכה הוא מאגר תמונות של חיילים גרמניים במהלך השואה.

2

■ **"ואירופה תוכה בתדהמה"** - ערב שיח קהילתי ביישוב הקהילתי שמשית על יצירתה של יעל ברטנא. במרכז המפגש הקהל צפה בטרילוגיית הסרטים הפולנית

7

מרץ

■ בחודש זה התקיים **ביקור של אליזבת**

לנגרס, נציגת מספר קרנות מארה"ב הפועלת בתחום החינוך וביניהם קרן בלקמן. הגב' אליזבת לנגרס הביעה את התרשמותה העמוקה והתלהבותה מהזווית הייחודית בה אנו עוסקים בשואה והביעה את נכונותה לעזור בקרנות שאליהם היא קשורה ומייצגת על מנת לסייע לפעילות המכון.

של אמנית הווידאו יעל ברטנא העוסקת בפעילותה של תנועת הרנסאנס היהודית בפולין. תנועה זו הקוראת להחזיר 3,300,000 יהודים לאדמת אבותיהם. לאחר מכן התנהל רב-שיח בהשתתפות הגב' רחל רביד, פרופ' מוטי גולני והרב אברהם קריגר תוך התבוננות ביצירה מנקודות מבט שונות של ציונות, יהדות, שואה ותקומה בהקשרים של עבר, הווה ועתיד. [4]

5

6

■ **סיור של יוצאי שידליץ במכון - אחת מהסנוניות הראשונות של קבוצות מבוגרים שבאות בימי שישי בבוקר לערוך סיור חוויתי-ויזואלי ועיוני במכון. [7]**

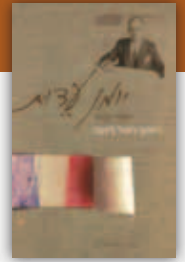
4

■ **שבת צוות 'שם עולם' וחברי העמותה - 'שבת אחים גם יחד'.** כמדי שנה, אנו מארגנים בשבת הגדול, שבת פרשת "צו", שבת צוות 'שם עולם' במרכז הימי בקיסריה. הפורום של שבת זו הינו עובדי המכון ומתנדביו, וכן חברי העמותה עם משפחותיהם. המפגש מתחיל ביום שישי בצהריים בהתכנסות של כל הצוות בעולם ושמיעת סקירה על פעילות המכון מפי הרב קריגר. לאחר סעודת שבת יערך עונג שבת בו יהיו פעילים כל חברי הצוות בשבת בבוקר לאחר הקידוש יועבר שיעור מפי נציג המכון. לפני סעודה שלישית, יתכנס הצוות לדיון ושיח בנושאים הקשורים לעתידו של המכון.

■ **תערוכה של בנות השירות הלאומי במכון מתוך יצירותיהן של סטודנטיות ממכללת 'אמונה' י-ם - תימרה, מיכל ורננה, בנות השירות הלאומי במכון, לקחו יוזמה אישית והחליטו להרים פרויקט שלימים קיבל את השם "תערוכת אמונה".** זוהי תערוכה של יצירות של סטודנטיות ממכללת אמונה י-ם שסיימו את הקורס **"התמודדות רוח ואמונה בתקופת השואה"** ובסופו התבקשו להגיש יצירות גמר בגרפיקה המרמזות על הזיקה האישית של כל אחת ואחת מהן לשואה. [6]

■ **שיתוף פעולה של המכון עם נפש יהודי** יצאה קבוצה של סטודנטים יהודים מאוניברסיטאות שונות בארגנטינה למסע בפולין בהדרכתה של תרזה רחאנה מצוות המכון שהדריכה את המסע בשפה הספרדית. בעקבות מסע זה פנה אלינו הרב צוריאל מארגנטינה לגבי שיתופי פעולה בעתיד עם 'שם עולם' בכלל ומסעות לפולין בפרט. [5]

■ **במסגרת הליך האישורים הניתנים לשטח המיועד לבנייה של הקומפלקס של מרכז 'שם עולם' העתידי, התקיים סיור של ועדת הקצאה מטעם המועצה, עמק חפר.**

| פרופ' גדעון גריף |

ריימון-ראול למבר: יומן עדות 1940-1943

עריכה, מבוא והערות: ירחמיאל כהן.

יד ושם, ירושלים, המכון הבינלאומי לחקר השואה. תשע"א - 2012.

אל מול עולם האתמול המתמוטט וקורס

7- בדצמבר 1943 עזבו קרונות הרכבת המחניקים את רציפי מחנה ההסגר והמעבר דראנסי שבפאריס בדרכם לאושוויץ עם מטען אנושי של כמה אלפים מיהודי צרפת. באחד הקרונות הצטופפו ריימון-ראול למבר, אשתו סימון וארבעת ילדיהם. הצעירה, מרי-פראנס לאה ססיליה נולדה אך בינואר 1942. היא, התינוקת, כמו שאר בני משפחת למבר לא תחיה עוד זמן רב. כל בני משפחת למבר שהגיעו לרציף מחנה ההשמדה בירקנאו ב-10 בדצמבר נרצחו בתאי הגז בו ביום וגופותיהם נשרפו במישרפות בירקנאו. איש מהם לא שרד.

כך בא הקץ לחייו של אחד ממנהיגי המוכשרים, הנבונים והמשכילים ביותר של יהדות צרפת, שלא האמין עד לרגע האחרון שארצו האהובה, שוחרת החירות והקדימה האנושית, תבגוד בו וביהודי צרפת בגידה טוטאלית, בדרך שפלה ונלוזה שכזו. למבר היה עד נשימת אפו האחרונה צרפתי נאמן ומסור ויהודי גאה. הוא היה משוכנע, שניתן לגשר בין שני העולמות הללו ולא ראה בהם כל סתירה. אף כי היה מודע לקיומו של מחנה ההשמדה אושוויץ ולשילוחם של היהודים לשם באלפיהם, האמין שהוא עצמו לא יגיע לשם ושילידיו סיכוי לראות עולם טוב יותר בתום המלחמה.

יומנו האישי, אותו החל למבר לכתוב עוד בשנת 1916, הוא תעודה אותנטית, אישית ואף ציבורית חשובה, בה משתקף גורלם של יהודי צרפת בימי השואה מבעד לעיניו של מי שהיה דמות בולטת בחברה היהודית-צרפתית וממנהיגייה של יהדות צרפת החל משנות השלושים ועד ליום מעצרו, ב-21 באוגוסט 1943. לאחר כיבושה של צרפת שימש למבר בתפקיד מנהל האיגוד הכללי של יהודי צרפת, ה-"אוג'ף", ב"אזור החופשי". למבר היה איש משכיל, ולאורך היומן כולו נזכרים הספרים שהוא קורא או קרא בעבר, ויש כאלה שהוא קורא אפילו תוך כדי האירועים האינדיבידואליים העוברים על יהודי צרפת. כחוט השני עובר ביומן הקונפליקט המתהווה בנפשו: מצד אחד נאמנותו המוחלטת לעריה ההומניסטית והאינדיבידואליים של צרפת אל מול בוגדנותם של אנשי משטר וישי, הכנועים לכובשים ומפקירים את היהודים האומללים לגורלם. על עצמו הוא ממעט לספר, ואת תחושותיו ורגשותיו לנוכח המתחולל סביבו הוא מבטא בקיצור ובניסוחים אקדמיים, לרוב. במרכז הדברים ניצבת עבודתו הציבורית וניצב גורלם העצוב של אחיו.

אנו למדים מהיומן על היחסים הפנימיים המתוחים והמאבקים האישיים המונעים מאגו מנופח, שששרו בין ה"קונסיסטואר", הגוף המייצג

המרכזי הוותיק של יהדות צרפת, ומנהיגו, ז'אק הלברונה, אותו מבקר למבר בצורה נוקבת, תוך שאינו בוחל במילים כדי להביע את דעתו הנחרצת, עד כמה הלברונה אינו מתאים לתפקידו בזמנים הגורליים ביותר לקיבוץ היהודי הצרפתי. השניים אמנם התפייסו והחלו לעבוד יחדיו, אבל זאת רק לקראת סיומה של התקופה המתועדת ביומן. זו טרגדיה בתוך טרגדיה, הנחשפת לעינינו תוך קריאת יומנו של למבר.

למבר אינו מסתיר או מצניע את העובדה, שהיו גורמים בקרב מנהיגות ה"קונסיסטואר" ובגופים יהודיים אחרים, שסלדו מדרכו וממדיניותו, בעיקר על רקע קשריו האישיים הקרובים עם אישים בממשלת וישי. מהיומן מתברר בלא ספק העובדה, שלמבר היה משוכנע שחובה עליו לנצל קשרים אלה לטובת היהודים - וכך אכן נהג. בגלל רמתו האינטלקטואלית הגבוהה של כותבו מהווה היומן ראי ללבטים הקשים, לדרך קבלת ההחלטות ואף לסכסוכים האישיים ולמאבקי האגו, שאפיינו את ההנהגה היהודית של צרפת באותם ימי כיליון. האורות והצללים שבדרכי תגובתה של מנהיגות היהודים בצרפת שתחת אימי הכובש הגרמני, באים לביטוי ביומן. זהו אחד מן היומנים המעטים שנכתבו בימי השואה בידי מנהיגי הציבור היהודי, המשקפים את מערכת קבלת ההחלטות המורכבת, הסבוכה והבלתי-אפשרית, של מנהיגי הציבור היהודי במי השואה. מהיומנים שכתבו מנהיגים בשואה ראוי לציין את יומנו של ראש היודנראט בגיטו וארשה, אדם צ'רניאקוב. בין שני היומנים קיימים כמה מכנים משותפים אך רב השוני מן הדומה. המקום צר מכדי לערוך השוואה מדוקדקת. כנשיא ה"אוג'ף" של דרום צרפת, באזור הלא-כבוש של וישי שבשליטת המרשל פטן, התמסר למבר לפעילות המוכרת לו מפעילותו הציבורית בעבר והחיונית עתה בעיניו שבעתים - הושטת סיוע הומניטרי ליהודים הנזקקים. לצורך כך ניצל את קשריו עם כמה ממנהיגי שלטון וישי שהכיר מנעוריו ומשנות פעילותו הציבורית מלפני המלחמה, בעיקר עם פייר לאוואל, ראש ממשלת וישי, שהיה יחסית ענין פחות ליהודים. הוא לא חסך כל מאמץ כדי להגיע ליהודים שנזקקו לעזרה ואף פתח את משרדי ה"אוג'ף" בפני הציבור היהודי אף שהדבר היה כרוך בסכנת נפשות.

נושא רגיש וכאוב שהיומן גדוש בו הוא הפער שנוצר כבר משלב מוקדם של הכיבוש הגרמני בין יהודי צרפת הוותיקים, ילידי המקום, לבין מאות אלפי המהגרים היהודים שהיגרו לצרפת בין שתי מלחמות העולם, בעיקר ממרכז אירופה ומזרחה. הוותיקים שבין יהודי צרפת היו משוכנעים, שאם

יקבלו בשתיקה ובהכנעה את מה שהגרמנים מעוללים לאחיהם המהגרים ולא יביעו מחאה תקיפה וקולנית כלפי ההתעללות, המעצרים וגלי הגירוש של המהגרים היהודים אל מחוץ לצרפת, יישארו הם, הוותיקים, חסינים מצעדים קיצוניים כאלה מצד הגרמנים. זו הייתה כמובן אשליה מרה ונמהרת. זמן קצר אחרי שנסתיימו הצעדים כנגד ה"זרים" עברו שלטונות הכיבוש מהר מאוד לטיפול דומה ביהודי צרפת הוותיקים.

אותו ציבור גדול של מהגרים יהודים זה מקרוב באו, לא היו בעלי אזרחות צרפתית ורובם אפילו לא שלטו בשפה הצרפתית, אלא דיברו יידיש. בין הוותיקים למהגרים שררו פערים של מנטליות, והבדלים בהבנת המציאות הסובבת. היומן משקף את גילויי ההתנשאות שהוצגו כלפי המהגרים מצד הוותיקים. הלב דואב לנוכח הפיצול הפנימי בקרב יהדות צרפת, שבשעתה הקשה ביותר, על סף כיליונה, לא מצאה את הדרך להתאחד כדי להיאבק במשותף כנגד הגזירות, הרדיפות וההתעללות. של הגרמנים ונציגיהם, משתפי הפעולה הצרפתיים.

כל ההתפתחויות הללו, במבט מבפנים, באות לביטוי בעטו הקולחת של למבר. ביום שלפני מעצרו עוד הספיק למבר לכתוב כדברים הבאים: "השמועה אומרת, שצפויות התרחשויות משמעותיות בעוד יומיים- שלושה". האם חש למבר שטבעת החנק סוגרת גם עליו ועל משפחתו? בתקופה זו היה טרוד כהרגלו בחיפוש אחר דרך שניתן לנצלה לטובת היהודים הנרדפים. מכתביו, שנשלחו לעוזרו הנאמן מוריס ברנר ממחנה המעצר והמעבר דראנסי, ימים ספורים לפני הגירוש לאושוויץ, כוללים - בשפת סתרים - רעיונות, הנחיות והצעות לפעולה, שייטיבו ככל האפשר עם יהודי צרפת בשעותיהם הקשות. חשיבותו של היומן נובעת מרמתו האינטלקטואלית הגבוהה של מחברו, שהיה בעל יכולת התבוננות בעצמו, בסביבתו הקרובה ובעולמם של בני עמו, והן בשל העובדה שדעותיו ייצגו ציבור רחב של יהודים מושרשים, אוהבי צרפת מושבעים. למבר מביא לביטוי אותנטי את הכרתם של יהודי צרפת, שעם חקיקתו של "חוק היהודים" בידי ממשלת פטן איבדו היהודים את הישגיהם ההיסטוריים המרשימים.

היומן הוא תעודה מרטיטה, בעלת חשיבות הן מהבחינה ההיסטורית והן מהבחינה האישית. אנו למדים להכיר באופן האינטימי ביותר את האדם שמאחורי המנהיג היהודי, שבחיי לא זכה להערכה הראויה על מאמציו הבלתי-נלאים לטובת בני עמו, היהודים, בימי השואה. היומן מהווה איפא גם יד זיכרון לריימון-ראול למבר, מנהיג יהודי אמיץ לוחם ונאבק.

קערת ליל הסדר מהתופת

| הרב משה חבה |

חג הפסח מסמל את החירות ואת הגאולה. פעמים רבות, החירות מורגשת בעוצמה רבה לאחר גלות ושעבוד, אך נדמה שבתקופת השואה הורגשה החירות תוך כדי הסבל, תוך כדי השבר. דוגמה לדבר אפשר לראות במחברת שיצר אמן בקהילת צ'נסטחובה לקראת חג הפסח של שנת 1940. בגלל סמיכותה של העיר צ'נסטחובה לגבול הגרמני, היא נכבשה כבר בשלושה בספטמבר 1939, ומיד נחקקו בעיר חוקים נגד היהודים, הוטלו על היהודים מגבלות, הם עברו התעללויות, ועשרות יהודים נרצחו. כשהגיע פסח של שנת 1940, היו יהודי צ'נסטחובה למודי צער ומצר. בארכיון 'שם עולם' נמצאת מחברת שיצר אמן יהודי בצ'נסטחובה, ובה תרשימים ודיאגרמות העוסקות בהיערכות הקהילה היהודית לקראת פסח זה, הפסח הראשון במלחמה. מהמחברת עולה שיהודי העיר התארגנו לקראת החג בצורה מקיפה ושיטתית, למרות המצב שבו נמצאו. בעמוד הראשון של המחברת מצוירת קערת ליל הסדר, אך בשונה מקערת ליל הסדר המוכרת, האיורים מלמדים שבקערה בצ'נסטחובה הניחו היהודים באותה שנה סלק, בצל, גזר ומצות. ציור זה מעיד על מצוקתם של יהודי העיר ועל המחסור במזון שממנו סבלו. מתחת לכל אחד מהאיורים המאיימים את קערת הסדר הזו, נרשם המחיר שנאלצה הקהילה לשלם עבור מוצרים אלו: בחלקה העליון של הקערה נראית דמות אדם העובדת בפרך בהעברת פחמים - רמז לעבודה שעל הקהילה לעבוד לצורך אפיית המצות לחג. העלות המצוינת תחת הציור היא, כפי שמסביר האמן בהמשך, עלות העבודה, עלות הפעלת התנורים ועלות הפחם. וכך מצוינת עלותו של כל מצרך תחת האיור המתאר אותו. אין ספק שציור זה מלמד אותנו על מצבם הגשמי של יהודי צ'נסטחובה, אך הוא מלמד אותנו יותר מכך - הוא מעביר בבהירות רבה את

תחושתם של יהודי העיר, תחושה של שבר ומצר - המתבטאת באיור הדמות העובדת בפרך, בדלות המוצרים ובסימון עלותם, אך בד בבד גם תחושה של חירות ושל חופש המתבטאת באיור שבמרכז הקערה שבו מתוארת משפחה מסבה לסדר בנרות דולקים, בגבים זקופים ובפנים שמחות. נראה כי האמן ביקש לתאר בציורו הן את המציאות הקשה והן את דרך ההתמודדות של יהודי העיר, המצליחים, למרות המצוקה, לאפות מצות ולאלתר מצרכים כתחליף למצרכי הסדר הרגילים. בדפי המחברת האחרים, רשם האמן תרשימים המייצגים את אופן חלוקת המצות בין היהודים ואת המחיר שנדרשו קבוצות שונות של יהודים לשלם תמורת המצות: יש שקיבלו את המצות חינם, יש שקיבלו אותן במחיר נמוך, ויש ששילמו עבורן מחיר מלא. גם עובדה זו מעידה על התארגנות הקהילה ועל תמיכתה בסובלים מחסור יותר מהאחרים. מחברת זו היא דוגמה קטנה לעוצמתה של החירות אשר התגלתה בשואה. חירות השוכנת בלבו של האדם ובהתייחסותו למציאות, ולא במציאות עצמה. רעיון זה העלה הפילוסוף פראנץ רוזנצוויג בספרו "כוכב הגאולה", וכך הוא כתב: רצונו של אלוקים בבני חורין. מלכותו סמויה מן העין, אך בזה בלבד לא די כדי לברור את בני החורין מהעבדים... אלוקים, ברצותו להבחין בין הנשמות, לא זו בלבד שאינו מנעים, אלא מכאיב. אין לו ברירה, כביכול, הוא חייב לנסות את האדם. לא זו בלבד שעליו להסתיר מלכותו, אלא גם ליצור מקום לטעות בעניין זה, עד שייבצר מהאדם לראותה כדי שיוכל להאמין באלוקים באמת. רוצה לומר: להאמין בו דרך חירות.

והארץ היתה תוהו ובהו
והשך על פני תהום

זרזח אלוקים מרחפת...

פסח תש"ה ברינקדורף

חזה בורנשטיין-הרמן

חמץ לא היה לנו במחנה ההשמדה,
הרעב כלה אחרון הפירורים
שלטה בנו איזו מין כמיהה
להרגיש, לו אך במעט, טעם בני חורין.

כבדנו החדר, אף חמץ בדקנו,
סביב לוח עץ אל "סדר" הסבנו.
ללא יין ומצות אף ללא הגדות
את פתנו טבלנו בים של דמעות.

שרנו מתוך הזיכרון
את כל שירי ההגדה,
בלענו את לחמנו ללא שהיה ולעיסה,
חזקה רוחנו מכל הגדרות
המחושמלות -
קיווינו, שנצא בעזרת ה'
מעבדות לחירות.

עתה ידעתי:
רוחנו האיתנה בעמק הבכא,
לא שלנו הייתה
כי אם של ישראל סבא,
ופתנו חרבה, הטבולה בדמעות,
הייתה ותהיה הכשרה שבמצות,
שאכלתי מימי.

מתוך: "על אלה אני בזיכה"

מתבוננים בשורשינו

דרך אל נבכי
הנפש והרוח שבשואה

**סיור מוזיאלי, עיוני וחוויתי
ב"שורשים מרחב התבוננות"
במכון 'שם עולם', כפר הרוא"ה**

סיור עיוני סביב אחד מהנושאים הבאים:

- חיי תרבות ורוח בעולם של תוהו
- מנהיגות רוחנית ומעגלי פועלה
- זהות, זהויות ומגדר
- משבר אמונה במהלך השואה ולאחריה

סיור בתצוגה

מוזיאלית חינוכית

בה המוצגים מספרים לנו סיפור של אמונה בתוך התופת. סיפור על העולם הטרומ-שואתי בהיבט הערכי-רוחני וסיפור של רוע ומוות שמתוכו נגלות עוצמות החיים, האמונה והרוח.

מועדי הסיורים

**ימי שישי בבוקר וימי שלישי אחר-הצהריים
בתיאום טלפוני מראש**

הסיור מיועד לקבוצות בוגרות וליחידים,
למשפחות עם נערים/ות מגיל 15